

ПОХОДЖЕННЯ ДЕМОКРАТІЇ ЯК ІСТОТНИЙ ЧИННИК УСТАЛЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ РЕЖИМІВ

Основна ідея статті полягає в обґрунтуванні тези: походження демократичного режиму істотно впливає на процес його усталення. Відповідно до походження автор розрізняє два типи демократії: оригінальний та наслідуваний. У статті розкриваються потенційні небезпеки наслідуваної демократії та робляться висновки про те, що новоутворені демократичні режими не повинні сліпо копіювати інститути та норми сталих демократій; процес переходу від електоральної демократії до ліберальної передбачає нейтралізацію небезпек демократичному розвитку; щоб зберегти себе, демократія має бути обороноздатною.

Ключові слова: *переходи до демократії, оригінальні та наслідувані демократії, обороноздатність демократичних режимів, посткомуністичні демократії.*

Романюк А.И.

ПРОИСХОЖДЕНИЕ ДЕМОКРАТИИ КАК СУЩЕСТВЕННЫЙ ФАКТОР ОБРЕТЕНИЯ УСТОЙЧИВОСТИ ДЕМОКРАТИЧЕСКИМИ РЕЖИМАМИ

Основная идея статьи заключается в обосновании тезиса: происхождение демократического режима существенно влияет на процесс обретения им устойчивости. В соответствии с происхождением автор различает два типа демократий: оригинальный и подражательный. В статье раскрываются потенциальные угрозы подражательной демократии и делаются выводы о том, что новообразованные демократические режимы не должны слепо копировать институты и нормы устоявшихся демократий; процесс перехода от электоральной демократии к либеральной предполагает нейтрализацию угроз демократическому развитию; чтобы сохранить себя, демократия должна быть обороноспособной.

Ключевые слова: *переходы к демократии, оригинальные и подражательные демократии, обороноспособность демократических режимов, посткоммунистические демократии.*

Romanyuk, O.

THE ORIGINS OF DEMOCRACY AS AN ESSENTIAL FACTOR OF STABILIZATION OF THE DEMOCRATIC REGIMES

The fundamental idea of this article is in the substantiation of the thesis: the origins of the democratic regimes essentially influence the process of its stabilization. The author distinguishes two types of the democracies: original and imitational, according to their origins. The potential threats of imitational democracy highlighted in this article. The author makes following conclusions: news democratic regimes must not blindly copy the institutes and standards of stable democracies; the process of transit from electoral to liberal democracy requires neutralization the threats of democratic development; to be saved the democracy must have defensive capacity.

Key words: *transitions to democracy, original and imitational democracies, defensive capacity of democratic regimes, postcommunist democracies.*

Однією з ключових проблем транзитології є розробка рекомендацій стосовно послідовного демократичного поступу для країн, що намагаються перейти до демократії. Сучасна політична наука, відштовхуючись від процедурної концепції Й. Шумпетера [1, с.334], мінімальним критерієм політичної демократії визнає формування урядової влади на ґрунті вільних та конкурентних виборів [2, с.11]. Політичні режими, що досягли цього

критерію, визначаються як електоральні демократії. Проте новоутворені електоральні демократії не є сталими режимами. Їм притаманна тенденція сходу з колії демократичного розвитку. Сталими демократичними режимами вважаються ліберальні демократії. Процес переходу до демократії полягає не тільки в тому, щоб перетворити недемократичний режим на електоральну демократію, але й в подальшому перетворенні електоральної демократії на ліберальну. У даній статті робиться спроба дати відповідь на запитання: чому одні електоральні демократії перетворюються на ліберальні, а інші сходять з колії демократичного розвитку та що треба робити, щоб запобігти такому сходу? Головне гіпотетичне припущення, що висувається в ній, полягає в тому, що на процес усталення демократичних режимів істотно впливає їх походження.

1. Оригінальний та наслідуваний типи переходів до демократії

Становлення сучасної демократії відбувалося двома шляхами: оригінальним та наслідуваним. *Оригінальний шлях* домінував під час „першої хвилі” демократизації світу. Його специфіка полягала в тому, що, по-перше, становлення політичної демократії було зумовлене *розвитком громадянського суспільства*. Формування громадянського суспільства *передувало* виникненню демократичного врядування. Демократичні інститути виникали та вдосконалювалися внаслідок тиску на державну владу з боку сформованих його структур. Під цим тиском державна влада погоджувалася на передачу їм все більших функцій з управління країною.

По-друге, процес демократизації відбувався *поступово* і зайняв доволі тривалий проміжок часу. С. Гантінгтон вказує, що у більшості країн „першої хвилі” демократичні інститути формувалися протягом усього XIX століття [3, с.26]. Р. Дал звертає увагу на те, що перші сучасні демократії *виникли з конкурентних олігархій*, за яких урядова влада хоч і формувалася на ґрунті вільних та конкурентних виборів, проте, внаслідок високих виборчих цензів, виборчим правом користувалася невелика кількість населення [4, с.27-31]. Перехід від конкурентних олігархій до демократій відбувся через скасування виборчих цензів: майнового, освітнього, осілості, внаслідок чого виборчі права одержала більшість населення. С. Гантінгтон починає відлік сучасної демократії з 1828 р., коли у виборах президента США взяло участь більше 50% чоловічого білого населення країни [3, с.27]. Скасування виборчих цензів продовжилося й у процесі подальшого демократичного розвитку: поступово зменшався віковий ценз, виборчі права одержували жінки, усувалася дискримінація виборчих прав за расовою, етнічною та релігійною ознакою. Про поступовість процесу впровадження загального виборчого права яскраво свідчить той факт, що у Швейцарії, яку багато хто вважає зразком демократичного врядування, жінки одержали право участі у політичних виборах тільки у 1971 р.

По-третє, становлення демократичного механізму політичної влади відбувалося *спонтанно*. Країни „першої хвилі” у процесі свого політичного розвитку явили світові зразки інституційної системи (парламентаризм, вільні вибори, місцеве самоврядування, незалежну судову владу) та нормативної бази (базове коло громадянських свобод та політичних прав) демократичного врядування, які стали наслідуватися іншими країнами.

Наслідуваний шлях притаманний багатьом країнам заключної фази „першої хвилі” (особливо тим, що намагалися встановити демократію після Першої світової війни) та наступних хвиль. Країни, що йшли наслідуваним шляхом, орієнтувались на інституційні та нормативні зразки, які на час початку їх переходу склалися в сталих демократіях. У транзитивних режимах наслідуваного типу спостерігається тенденція до *швидкого* здійснення переходу до демократії через копіювання інститутів та норм сталих демократій. При цьому позичення передового демократичного досвіду часто відбувається без урахування специфічних умов конкретного суспільства, що й становить одну з головних причин сходу багатьох країн з колії демократичного розвитку.

2. Небезпеки наслідуваної демократизації

Бажання перейти до демократії через швидке втілення у політичну практику інститутів та норм, притаманних сталим демократіям, криє у собі низку небезпек.

По-перше, наслідувані переходи до демократії у багатьох випадках здійснюються в умовах не сформованості громадянського суспільства. Запровадження демократичних інститутів та норм відбувається *одночасно* з формуванням не тільки політичних партій, але й позапартійних громадських об'єднань. Внаслідок своєї слабкості, структури громадянського суспільства виявляються нездатними забезпечити ефективний контроль за функціонуванням державної влади. Відсутність ефективного контролю призводить до виникнення такого типу політичних режимів, який Т. Каротерс назвав „марним плюралізмом” [5, р.10-12]¹.

По-друге, у підґрунті будь-якої демократії лежать вибори. Сучасні стандарти демократичного врядування вимагають, щоб вибори були вільними, конкурентними, транспарентними та загальними. Проте втілення загального виборчого права на рівні сучасних стандартів, які вимагають надання виборчих прав *усім* дієздатним громадянам, що досягли повноліття, приховує у собі певні небезпеки. Оригінальні демократії до сучасного розуміння загального виборчого права йшли протягом цілого історичного періоду, поступово залучаючи до електорату різні маргінальні групи. У наслідуваних демократіях велика маргінальна маса населення зразу після запровадження інституції вільних виборів включається у електоральний процес, що здатне серйозно дестабілізувати політичну систему. Маргінальні маси схильні вірити різним демагогам, які обіцяють виборцям, у разі свого обрання, золоті гори. Проте, отримавши владу, виконати свої обіцянки вони не можуть (а часто й не бажають), що викликає масове розчарування у демократії. У таких умовах вільні конкурентні змагання можуть призвести до того, що владу демократичним шляхом одержать антидемократичні сили. Класичним прикладом цього є перемога нацистів на вільних парламентських виборах 1932 р., наслідком чого стало створення у Німеччині уряду „національної концентрації” на чолі з А. Гітлером [6, с.193-195]. Це був перший крок до встановлення в Німеччині тоталітарного режиму. Окрім того, у наслідуваних демократіях великі проблеми виникають зі забезпеченням прозорості виборів. Із-за слабкості структур громадянського суспільства, здійснити ефективний контроль за виборами є дуже важкою справою.

По-третє, у процесі запровадження демократичного механізму політичної влади „непропорційно велику роль, ... відіграє вузьке коло політичних лідерів” [7, с. 10]. Саме здатність політичної еліти домовитися стосовно принципів, інститутів та норм є першим, але найважливішим, кроком до консолідації демократії. Процес консолідації у первісних демократіях був зумовлений тим, що формування політичної еліти здійснювалося поступово. Спочатку всередині еліти домовленостей досягали представники старого та нового економічно пануючих класів (земельної аристократії, що еволюціонувала, у бік земельної буржуазії, та торгово-промислової буржуазії), потім, мірою скасування

---

¹ Т. Каротерс вказує: „Країни, чие політичне життя характеризується марним плюралізмом, тяжіють до значного обсягу політичної свободи, регулярних виборів та чергування біля керма влади насправді різних політичних угруповань. Проте, не дивлячись на ці позитивні властивості, демократія залишається поверхневою та утрудненою. Хоч політична участь у виборчі періоди є високою, проте між голосуваннями вона стає низькою. Політичні еліти усіх головних партій або угруповань сприймаються широкими колами громадськості як корумповані, корисливі та неефективні. Їх чергування у керма влади розглядається лише як купівля-продаж проблем країни однією невідповідальною силою у іншої. Політичні еліти від усіх головних партій сприймаються громадянами як корумповані, корисливі, нечесні та несерйозні для роботи на благо їх країни. Хоч громадськість серйозно незадоволена політикою, яка є надзвичайно невдалою щодо політичного життя країни, та ця політика здатна до сих пір триматися на вірі в ідеал демократії. Широкими верствами суспільства така політика скрізь сприймається як застигла, корумпована сфера, де панує еліта, яка приносить мало користі країні та, відповідно, викликає мало поваги. Економічна політика часто задумується та здійснюється невдало, економічні результати є поганими або навіть пагубними. Соціальні та політичні реформи також незначні, а наступні уряди нездатні успішно вирішити найголовніші проблеми, що постали перед країною: від боротьби зі злочинністю та корупцією до забезпечення охорони здоров'я, освіти та суспільного добробуту” [5, р.10-11].

виборчих цензів, до них приєднувалися представники дрібної буржуазії, селянства та робітничого класу. Входячи до політичної еліти, останні долучалися до вже сформованої політичної культури і змушені були діяти у її рідчизні. Вони не намагалися дестабілізувати політичну систему, а використовували її інститути для поступового покращання становища тих верств суспільства, чий інтерес вони репрезентували. Інша ситуація спостерігається у наслідуваних демократіях. Одночасне включення до політичної еліти представників груп інтересів, що знаходяться у стані конфронтації, нерідко призводить до перманентного конфлікту, який *унеможливорює* подальший демократичний поступ.

По-четверте, становлення оригінальних демократій відбувалося в умовах сталої державності. Стала державність спричиняла те, що процес демократизації йшов на ґрунті вже сформованих політичних націй. Більшість ж наслідуваних демократій являють собою новоутворені держави, що виникли внаслідок розпаду різних імперських утворень. У багатьох з них процес формування політичних націй зустрічає на своєму шляху багато перешкод, зумовлених різними історичними чинниками, що провокують міжетнічні, міжконфесійні та інші конфлікти. Д. Растов, розробляючи основи транзитологічної парадигми, заперечував можливість переходів до демократії в умовах не сформованості політичної нації. Єдиною попередньою умовою таких переходів він вважав „наявність національної єдності”, що „означає лише те, що значна більшість громадян потенційної демократії не повинне мати сумнівів або робити уявні застереження щодо того, до якого політичного співтовариства вони належать” [7, с. 6-7]. У процесі демократизації сучасного світу відсутність національної єдності стало вагомим чинником сходу з демократичної колії деяких країн вже під час „першого відпливу”², відіграло істотну роль у розвитку „другого відпливу” та здатне відіграти значну роль у формуванні третього.

3. Безпрецедентний демократичний прорив та недоліки просування демократії

На процес демократизації сучасного світу суттєво вплинув лавинний крах комуністичних режимів, що стався на зламі 1980-90 років у рідчизні „третьої хвилі” демократизації. Почавшись у 1974 р. з Південної Європи (Португалія, Греція, Іспанія) „третья хвиля” швидко перекинулася на країни Латинської Америки, а потім стала поширюватися по усьому світові. Хоч у транзитологічній літературі іноді нівелюється вплив демократизації південноєвропейських та латиноамериканських країн на посткомуністичні трансформації [8, р.8-9; 9, р.213], але саме ці країни створили демократичний контекст для подальшого розвитку світового політичного процесу, який пришвидшив падіння комуністичних режимів та зорієнтував суспільно-політичний розвиток посткомуністичних країн. В усякому разі у своїх нових конституційних актах переважна більшість посткомуністичних країн задекларувала прихильність ідеалам вільного демократичного суспільства [10; 11].

Загибель комуністичних режимів, поклавши край біполярному світові, спричинила „безпрецедентний демократичний прорив” [2, с.16]. У 1992 р. кількість країн з демократичним врядуванням вперше за уся історію людства перевищила число недемократичних країн. На 2007 р. питома вага електоральних демократій вже дорівнювала 64% від загального числа політичних режимів [12]³. Народивши ілюзії

² Класичний приклад, цього являє Польща, яка у 1918 р. відновила свою державність і в період 1919-1926 рр. мала демократичне врядування. Проте з 27 млн. населення довоєнної Польщі майже третину становили національні меншини. Одна з цілей перевороту Ю. Пілсудського 1926 р. полягала в тім, щоб авторитарними методами придушити конфлікт між радикальними польськими націоналістами, інтереси яких артикулювала партія народних демократів, та політичними силами, що репрезентували інтереси національних меншин.

³ До числа електоральних демократій були зараховані й такі країни як Антигуа і Барбуда, Багами, Бангладеш, Барбадос, Беліз, Бенін, Ботсвана, Бурунді, Гаїті, Гайана, Гана, Гватемала, Гвінея-Бісау, Гондурас, Гренада, Вануату, Домініка, Замбія, Капе-Верде, Кенія, Кірібаті, Комори, Коста Ріка, Лесото, Ліберія, Мадагаскар, Малаві, Малі, Маврикій, Маршалові острови, Мозамбік, Намібія, Науру, Нікарагуа, Нігер, Палау, Папуа-Нова Гвінея, Парагвай, Самоа, Сан Томе і Принсіпі, Сейшели, Сенегал, Сент-Вінсент і

стосовно того, що покладено край спору про ідеальну форму політичного врядування, такою формою є ліберальна демократія, кількість демократій у світі буде надалі незупинне зростати, „будь-яка країна, яка рухається від диктаторського правління має вважатися країною, що переходить до демократії” [5, с.6], демократичний прорив викликав „демократичну ейфорію” [13, с.11-15]. В умовах ейфорії уряди західних демократій та міжнародні демократичні організації вдалися до політики „просування демократії”. Бажаючи пришвидшити процес перетворення електоральних демократій на ліберальні, вони стали вимагати від новоутворених електоральних режимів швидкої реалізації сучасних стандартів політичних прав та громадянських свобод.

За висновками міжнародної правозахисної організації „Freedom House”, яка „має кращі емпіричні індикатори ліберальної демократії, з тих що існують” [2, с.14], сучасні стандарти демократичного врядування включають у себе 40 політичних прав та 60 громадянських свобод, якими мають користуватися громадяни, і просування країни шляхом демократії оцінюється за кількістю їх реалізації [14]. Проте при цьому нівелюються такі чинники, як стабільність політичної системи, ступінь політичного конфлікту, здатність політичної влади вирішувати складні проблеми суспільного розвитку, її ефективність в цілому. Аналізуючи тенденції світового політичного розвитку, Л. Даймонд помітив, що „зростання електоральної демократії при застої у розвитку демократії ліберальної – вказує на поверховий характер демократизації наприкінці „третьої хвилі” [2, с.18] та виказав стурбованість щодо можливості початку „третього відпливу”. Оскільки вже другий рік поспіль кількість електоральних демократій у світі скорочується⁴, можливо „третій відплив” вже почався.

Проте не виключено, що потенційно більше шансів на перехід до ліберальної демократії мають не електоральні режими „марного плюралізму”, а прогресивний авторитаризм, оскільки такий буває здатним створити, хоч і авторитарними методами, соціально-економічні та соціокультурні підвалини для усталення демократії. Придушуючи діяльність реакційних сил, він сприяє й формуванню необхідного для усталення демократії політичного підґрунтя. Класичним прикладом такого режиму є кемалістський режим у Туреччині, який, радикально реформувавши державний устрій, правову систему, економічні відносини, культуру, побут, спрямував напівфеодалну країну до західної цивілізації. У процесі переходу Туреччини до демократії, влада неодноразово вдавалася до заборони політичних партій (в основному фундаменталістських та комуністичних), але з причини їх загрози прогресивному розвитку. Електоральна демократія, запроваджена у 1950 р., тричі скасовувалася через військові перевороти (1960, 1971, 1980), але вони відбувалися тому, що демократично обрані уряди не могли розв’язати нагальні соціально-економічні проблеми та опанувати політичну ситуацію. Проте кожного разу після стабілізації ситуації, військові повертали владу цивільним і електоральна демократія відновлялася. Хоч сьогодні Туреччина все ще не визнається ліберальною демократією і за моніторингом „Freedom in the World” характеризується як „напіввільна країна”, проте за останні роки вона впритул наблизилася до межі, яка відділяє електоральні демократії від ліберальних [15]⁵.

Гренадіни, Сент-Люція, Східний Тимор, Сурінам, Трінідад і Тобаго, Тувалу, Центральна Африканська Республіка, Ямайка.

⁴ У 2007 р. в світі на 2 електоральні демократії стало менше, таке ж зменшення відбулося і у 2008 р. Питома вага електоральних демократій серед усіх політичних режимів за ці роки зменшилася з 64% до 62%.

⁵ За методологією програми „Freedom in the Word” кожна країна, відповідно до додержання політичних прав та громадянських свобод, отримує рейтинг від 1 до 7. Рейтинг 1 характеризує ідеальний стан з їх додержанням, рейтинг 7 – найбільше відхилення від ідеалу. Рейтинги політичних прав та громадянських свобод виводяться окремо. Середнє число від рейтингів політичних прав та громадянських утворює середній рейтинг, за яким визначається статус країни. Країни, які мають середній рейтинг у межах від 1 до 2,5 визначаються як вільні (Free); від 3 до 5,5 – частково вільні (Partly Free); від 5,5 до 7 – не вільні (Not Free). Політичні режими вільних країн здебільше визначаються як ліберальні демократії, частково вільних –

4. Досвід лібералізації посткомуністичних демократій

Посткомуністичні демократії. являють один з прикладів наслідуваного шляху. Хоч деякі з них у докомуністичні часи мали попередній досвід демократизації, але тривалий період функціонування комуністичних режимів (у різних країнах він тривав від 41-го до 74-х років) спричинив те, що на початку трансформаційних процесів усі посткомуністичні країни стикнулися з новими стандартами демократичного врядування та тиском „просуванців демократії”. Різні посткомуністичні країни по різному поставилися до цього. Одні їх просто проігнорували, другі – почали швидко втілювати у політичну практику, треті – втілювали поступово, мірою готовності суспільства до запровадження того чи іншого демократичного стандарту. Двадцятирічний досвід посткомуністичних трансформацій засвідчив – правими виявилися останні.

Посткомуністичні країни, що проігнорували фундаментальні демократичні стандарти, зійшли з колії демократичного розвитку. Хоча авторитарні режими в таких країнах прикриваються демократичними брэндами, але міжнародна демократична спільнота не визнає їх за демократії. Класичний приклад цього являє сучасний політичний режим Росії, який позиціонує себе як „суверена демократія”.

Країни, що стали швидко втілювати усі стандарти демократичного врядування без прорахунку наслідків такого кроку, одержали масу проблем, які суттєво утруднюють їх подальший демократичний поступ. Однією з таких країн є Україна. Після здобуття незалежності українське громадянство було надане усім мігрантам, що мали прописку в Україні, без урахування їх адоптації до українського соціуму та лояльності до національної держави. В подальшому виборчі права одержали навіть в'язні тюрем та інших виправних закладів, що призвело до того, що в умовах недосконалої пеніціарної системи переважна кількість голосів ув'язнених стабільно віддається представникам влади або політичним силам, що пов'язані з нею. Хоч після проголошення незалежності діяльність Компартії України було заборонено, але у 1993 р. цю заборону було скасовано. Внаслідок цього з 1994 р. по 2002 р. домінуючою фракцією у Верховній Раді була фракція комуністів, яка гальмувала ухвалення рішень, конче необхідних для становлення політичної демократії, ринкової економіки та розбудови національної держави. Окрім комуністів в Україні існує чимала кількість проросійських партій та організацій, що також мають антисистемний характер. Імунітет депутатів українського парламенту перевищує усі розумні межі. Непоодинокими в Україні є випадки, коли представники парламентських фракцій блокують парламентську трибуну з метою зриву рішень, що не влаштовують їх політичну силу, або, депутати от опозиції захоплюють приміщення державних органів та установ, щоб здійснити тиск на чинну владу. Органи місцевого самоврядування ухвалюють політичні рішення, що виходять за межі їх компетенції. Свобода засобів масової інформації досягла такого рівня, за якого будь-хто може огульно лаяти Українську державу, її посадовців та безкарно публікувати недостовірну інформацію, а спроби перешкодити розповсюдженню такої трактується як порушення цієї свободи. Не дивлячись на суттєві проблеми демократичного розвитку, Україна за моніторингом „Freedom in the World” з 2005 р. має статус „вільної країни”, а її рейтинг політичних прав та громадянських свобод дорівнює 2,5 (політичних права – 3; громадянські свободи – 2) [15]. Проте, як здається, Україна сьогодні значно дальше відстоїть від ліберальної демократії, ніж Туреччина, яка має статус „напіввільної країни” і середній рейтинг – 3, бо у Туреччині демократична орієнтація є більш захищеною. До речі, за моніторингом „Nation in Transit”, який ураховує не тільки рівень політичних прав та громадянських свобод, але й якість національного та місцевого врядування, судової системи та ступінь корупції, Україна й досі не визнається повноцінною демократією, а її режим характеризується як „гібридний” [16].

як електоральні демократії, не вільних – як автократії. З 2005-го рейтинги політичних прав та громадянських свобод Туреччини дорівнюють 3.

Натомість у посткомуністичних країнах, політичні режими яких набули якість консолідованої ліберальної демократії⁶, впровадження демократичних стандартів відбувалося поступово. Для забезпечення демократичного розвитку в перехідний період застосовувались застережні заходи, пов'язані з певним обмеженням політичних прав та громадянських свобод: мігрантам, що не виявляли лояльності до новоутворених національних держав, не надавалося громадянства і, відповідно, політичних прав (Естонія, Латвія, Словенія); заборонялася діяльність компартій (Естонія, Латвія); приймалися люстраційні закони, за якими колишнім комуністичним функціонерам, працівникам та агентам спецслужб заборонялося обіймати посади в урядовій владі та судовій системі, висувати свої кандидатури на виборах до представницьких органів (Естонія, Литва, Латвія, Польща, Угорщина, Чехія), а також займатися викладацькою та журналістською діяльністю (Польща), входити до правління акціонерних компаній, де контрольний пакет належить державі (Чехія). Хоч такі заходи не відповідають сучасним демократичним стандартам та викликали багато нарікань з боку правозахисників та урядовців західних демократій, проте завдяки їх застосуванню політичні системи цих країн були позбавлені серйозних небезпек. Як це не здається парадоксальним, але саме вони дозволили цим країнам протягом порівняно невеликого терміну подолати шлях від електоральної демократії до ліберальної без серйозних потрясінь. Про визнання успіхів цих країн в розбудові вільного демократичного суспільства яскраво свідчить той факт, що усі ці країни стали членами НАТО та ЄС.

4. Висновки

Головна вада наслідуваних демократій полягає не в тім, що вони орієнтуються на сучасні стандарти демократичного врядування, а в тім, що багато з них намагаються швидко втілити їх у життя в повному обсязі, не рахуючись з тим, чи існують на даний момент для втілення тих чи інших стандартів необхідні передумови. У 1970-му Д. Растов наголосив: „Щоб перейти до демократії, потрібне не копіювання конституційних законів або парламентської практики якоїсь вже існуючої демократії, а здатність чесно подивитися на свої специфічні конфлікти та вміння винайти або позичити ефективні механізми їх розв'язання” [7, с. 9]. У кожного суспільства, яке намагається побудувати ліберальну демократію, на цьому шляху трапляються певні небезпеки. Оскільки їх набір завжди має специфічний характер, то універсальної траєкторії шляху до ліберальної демократії не існує. Проте, щоб успішно пройти шлях до ліберальної демократії, транзитивні режими повинні бути обороноздатними, тобто вони повинні усвідомлювати ці небезпеки і вживати необхідних заходів для їх усунення, навіть якщо вони потребують деякого обмеження політичних прав та громадянських свобод. Але при цьому дуже важливо, щоб ці обмеження застосовувалися виключно для нейтралізації загроз демократичному поступу та мали карантинний характер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Шумпетер Й. А. Капіталізм, соціалізм і демократія / Й. А. Шумпетер: пер. з англ. – К.: Основи, 1995. – 526 с.
2. Даймонд Л. Пройшла ли третья волна демократизации? / Л. Даймонд // Полис. – 1999. – №1. – С. 10-25.
3. Хантингтон С. Третья волна. Демократизация в конце XX века / С. Хантингтон: пер. с англ. – М.: РОССПЭН, 2003. – 386 с.
4. Даль Р. А. Полиархия. Участь у политическому житті та опозиция / Р. А. Даль: пер. з англ. – Х.: Каравела, 2002. – 216 с.
5. Carothers, T. The End of the Transitional Paradigm / T. Carothers // Journal of Democracy. – Vol. 13. – 2002. – No. 1. – P. 6-21.

---

⁶ За моніторингом „Nation in Transit” на початок 2009 р. до таких відносилися: Словенія, Естонія, Латвія, Чеська республіка, Польща, Угорщина, Литва, Словаччина [16].

6. Всемирная история. В 10-ти тт. / Под. ред. Е. М. Жукова (гл. ред) и др. – Т. 9. – М.: Соцэкиз, 1962. – 749 с..
7. Растоу Д. А. Переходы к демократии: попытка динамической модели / Д. А. Растоу // Полис. – 1995. – №5. – С. 5-15.
8. Brawn, A. Transnational Influences in the Transition from Communism // Kellogg Institute Working Papers Series. – No. 273. – 2000. – P.163-174.
9. McFaul, M. The Fourth Wave of Democracy and Dictatorship: Noncooperative Transitions in the Postcommunist World / М. McFaul // World Politics. – Vol.54.– 2002. – No. 2. – P.212-244.
10. Конституції нових держав Європи та Азії / Упоряд. С. Головатий. – К.: Українська правнича фундація. Вид-во „Право”, 1996. – 544 с.
11. Конституции стран СНГ и Балтии / Московская государственная академия; сост. Г.Н. Андреева – М.: Юрист, 1999. – 639 с.
12. Electoral Democracies, 2007 // Freedom in the World 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.freedomhouse.org/template.cfm?page=368. – Заголовок з екрану.
13. Ревель Ж.-Ф. Відживлення демократії / Ж.-Ф. Ревель: пер. з франц. – К.: Критика. – 2004. – 591 с.
14. Methodology // Freedom in the World 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=351&ana_page=354&year=2009 – Заголовок з екрану.
15. Table of Independent Countries 2009 // Freedom in the World 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=478&year=2009>. – Заголовок з екрану.
16. Democracy Score: 2008 Rankings by Regime Type // Nation in Transit 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.freedomhouse.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=242:nations-in-transit-2009&catid=30&Itemid=92. – Заголовок з екрану.

© Романюк О.І., 2010